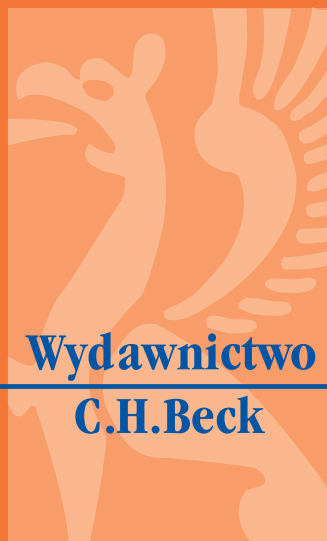

Skrypty Becka

Marek Andrzejewski

Prawo rodzinne i opiekuńcze

5. wydanie

**Wydawnictwo
C.H.Beck**

SKRYPTY BECKA

Prawo rodzinne i opiekuńcze

W sprzedaży:

T. Smoczyński

PRAWO RODZINNE I OPIEKUŃCZE, t. 11, wyd. 2

System Prawa Prywatnego

K. Gromek

KODEKS RODZINNY I OPIEKUŃCZY. KOMENTARZ, wyd. 4

Komentarz Becka

T. Smoczyński

PRAWO RODZINNE I OPIEKUŃCZE, wyd. 6

Podręczniki Prawnicze

M. Snitko-Pleszko

PRAWO RODZINNE I OPIEKUŃCZE, wyd. 2

Ćwiczenia Becka

J. Ignaczewski (red.)

ALIMENTY, wyd. 3

Sądowe Komentarze Tematyczne

KODEKS RODZINNY I OPIEKUŃCZY, wyd. 18

Twoje Prawo

www.ksiegarnia.beck.pl

Prawo rodzinne i opiekuńcze

dr hab. Marek Andrzejewski

Uniwersytet Szczeciński

5. wydanie
zmienione i uaktualnione

WYDAWNICTWO C.H.BECK
WARSZAWA 2014

Wydawca: Aneta Flisek

Recenzent wydawniczy: dr hab. Janusz Gajda

© **Wydawnictwo C.H.Beck 2014**

Wydawnictwo C.H. Beck Sp. z o.o.
ul. Bonifraterska 17, 00-203 Warszawa

Skład i łamanie: TiM-Print, Warszawa
Druk i oprawa: Totem, Inowrocław

ISBN 978-83-255-6638-8
ISBN e-book 978-83-255-6639-5

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	XI
Wykaz literatury	XIII
Przedmowa do wydania Piątego	XV
Rozdział I. Zagadnienia wprowadzające	1
§ 1. Prawo rodzinne i prawo opiekuńcze w systemie prawa	3
I. Pojęcie prawa rodzinnego	3
II. Prawo opiekuńcze	4
III. Prawo rodzinne a prawo dotyczące rodziny	5
§ 2. Źródła prawa rodzinnego i prawa dotyczącego rodziny	6
I. Konstytucja RP	6
II. Kodeks rodzinny i opiekuńczy	7
III. Źródła prawa dotyczącego rodziny	10
1. Ważniejsze ratyfikowane umowy międzynarodowe	10
2. Ważniejsze ustawy	14
§ 3. Podstawowe pojęcia dotyczące rodziny	17
I. Rodzina	17
II. Małżeństwo	19
III. Dziecko	19
IV. Pokrewieństwo	21
V. Powinowactwo	22
§ 4. Zasady prawa rodzinnego	24
§ 5. Stan cywilny	28
§ 6. Sądy rodzinne i inne instytucje powołane do ochrony rodziny	30
I. Sądy rodzinne	30
II. Prokuratura	32
III. Rzecznik Praw Obywatelskich	32
IV. Rzecznik Praw Dziecka	33
V. Organy pomocy społecznej	34
VI. Organizacje pozarządowe, Kościół katolicki oraz inne kościoły i związki wyznaniowe	34
Rozdział II. Małżeństwo	36
§ 7. Pojęcie i funkcja społeczna małżeństwa	37
§ 8. Zasady prawa małżeńskiego	38
I. Wstęp	38

II. Zasada monogamii	38
III. Zasada równouprawnienia małżonków	39
IV. Zasada świeckości małżeństwa	40
V. Zasada trwałości związku małżeńskiego	40
§ 9. Standardy międzynarodowe prawa małżeńskiego	40
§ 10. Małżeństwo a inne formy trwałego pożycia	41
I. Konkubinat	41
II. Związki homoseksualne	43
§ 11. Zawarcie związku małżeńskiego	43
I. Przesłanki zawarcia małżeństwa	43
II. Przesłanki unieważnienia zawartego związku małżeńskiego	46
1. Uwaga wstępna	46
2. Przeszkody małżeńskie	47
2.1. Wstęp	47
2.2. Brak wymaganego wieku	47
2.3. Ubezwiastnowolnienie całkowite	48
2.4. Choroba psychiczna lub niedorozwój umysłowy	48
2.5. Zakaz wielożeństwa	50
2.6. Zbyt bliskie pokrewieństwo	51
2.7. Powinowactwo w linii prostej	52
2.8. Więź adopcyjna	53
3. Inne podstawy unieważnienia małżeństwa	53
4. Unieważnienie małżeństwa – informacje proceduralne	54
III. Forma zawarcia małżeństwa	55
1. Zawarcie małżeństwa przed kierownikiem USC	55
2. Wyznaniowa forma zawarcia małżeństwa	56
§ 12. Prawa i obowiązki małżonków	60
I. Uwaga wstępna	60
II. Wspólne pożycie małżonków	60
III. Obowiązek wzajemnej pomocy	61
IV. Obowiązek współdziałania dla dobra rodziny	61
V. Ustrój podstawowy stosunków majątkowych małżonków	64
VI. Wzajemna reprezentacja małżonków	64
§ 13. Nazwisko małżonków	65
§ 14. Małżeńskie ustroje majątkowe	67
I. Wstęp	68
II. Standardy międzynarodowe	70
III. Ustawowy ustrój majątkowy	71
1. Wprowadzenie	71
2. Składniki majątku wspólnego małżonków (art. 31 KRO)	72
3. Składniki majątków osobistych małżonków (art. 33 KRO)	74
4. Zarząd majątkiem wspólnym	76
4.1. Pojęcie zarządu i równouprawnienie małżonków w jego sprawowaniu	76
4.2. Sprzeciw współmałżonka	77
4.3. Czynności prawne, do dokonania których potrzebna jest zgoda współmałżonka	78

4.4. Czynności prawne określone w art. 37 KRO, a ochrona osób trzecich	79
4.5. Zarząd majątkiem wspólnym małżonków przed nowelizacją Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 17.6.2004 r. (kwestie wybrane)	81
4.6. Zgoda sądu na dokonanie czynności prawnej dotyczącej zarządu majątkiem wspólnym	83
4.7. Pozbawienie małżonka prawa do samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym	83
5. Odpowiedzialność małżonków za zobowiązania	84
6. Przesunięcia składników między majątkami	86
7. Ustanie ustroju małżeńskiej wspólności majątkowej i ustrój przymusowy	87
8. Skutki ustania ustroju małżeńskiej wspólności majątkowej	90
IV. Umowne ustroje majątkowe	91
§ 15. Ustanie małżeństwa – uwagi ogólne	95
I. Sposoby ustania małżeństwa	96
II. Zasada trwałości małżeństwa	96
1. Trwałość a nierozzerwalność	96
2. Podstawy prawne zasady trwałości małżeństwa	97
III. Rozwód i separacja – standardy międzynarodowe	98
§ 16. Rozwód	99
I. Zagadnienia wstępne	99
II. Przesłanki materialnoprawne rozwodu	101
1. Rozkład pożycia małżeńskiego	101
2. Przesłanki wyłączające rozwód	103
2.1. Wstęp	103
2.2. Rozwód a zagrożenie dobra dziecka	104
2.3. Sprzeczność rozwodu z zasadami współżycia społecznego	105
2.4. Żądanie rozwodu przez małżonka wyłącznie winnego rozkładu pożycia	105
III. Skutki prawne rozwodu	107
1. Uwaga wstępna	107
2. Wina rozkładu pożycia	108
3. Władza rodzicielska po rozwodzie	110
4. Kontakty z dzieckiem po rozwodzie	111
5. Dostarczanie środków utrzymania	112
6. Korzystanie ze wspólnego mieszkania po rozwodzie	114
7. Podział majątku wspólnego	115
8. Uwagi końcowe.....	116
IV. Postępowanie sądowe w sprawach o rozwód – wybrane informacje	116
§ 17. Separacja	118
I. Funkcja społeczna	118
II. Przesłanki orzeczenia separacji	119
III. Skutki separacji	119
IV. Wybrane informacje proceduralne	120
V. Zniesienie separacji	121

Rozdział III. Rodzice – dzieci	122
§ 18. Pochodzenie dziecka	122
I. Funkcja społeczna i międzynarodowe standardy prawne	123
II. Ustalenie i zaprzeczenie macierzyństwa	124
III. Ustalenie ojcostwa	126
1. Wstęp	126
2. Pochodzenie dziecka urodzonego przez kobietę zamężną – domniemanie i zaprzeczenie ojcostwa męża matki	126
3. Pochodzenie dziecka urodzonego przez kobietę niezamężną	129
3.1. Uwaga wstępna	129
3.2. Uznanie ojcostwa	130
3.2.1. Uznanie ojcostwa w świetle przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego sprzed nowelizacji z 6.11.2008 r. – podstawowe informacje	130
3.2.2. Uznanie ojcostwa – charakter prawny	131
3.3. Sądowe ustalenie ojcostwa	134
3.3.1. Domniemanie ojcostwa z art. 85 KRO	134
3.3.2. Wyrok w sprawie o ustalenie ojcostwa	136
4. Dowody powoływane w sprawach sądowych o ustalenie i zaprzeczenie ojcostwa	137
5. Dylematy związane ze sztucznym wspieraniem ludzkiej prokreacji	138
§ 19. Pozycja rodziców względem dziecka w świetle standardów międzynarodowych i Konstytucji RP	140
§ 20. Władza rodzicielska	143
I. Uwaga terminologiczna	143
II. Charakter prawny władzy rodzicielskiej	144
III. Powstanie i wygaśnięcie władzy rodzicielskiej	146
IV. Treść i sprawowanie władzy rodzicielskiej	147
1. Piecza nad osobą dziecka	147
2. Piecza nad majątkiem dziecka	150
3. Reprezentacja ustawowa dziecka	152
§ 21. Ingerencje sądu w sferę władzy rodzicielskiej	153
I. Uwaga wstępna	153
II. Zawieszenie władzy rodzicielskiej	153
III. Ograniczenia władzy rodzicielskiej	154
IV. Pozbawienie władzy rodzicielskiej	156
V. Pozbawienie a ograniczenia władzy rodzicielskiej związane z umieszczeniem dziecka poza rodziną	157
§ 22. Piecza zastępcza	160
I. Uwaga wstępna	160
II. Pojęcie pieczy zastępczej	161
III. Piecza zastępcza – standardy międzynarodowe	162
IV. Funkcja społeczna instytucji pieczy zastępczej	164
V. Formy pieczy zastępczej i specyfika ich funkcjonowania	166
1. Uwaga wstępna	166
2. Rodzinne formy pieczy zastępczej	166
3. Rodziny zastępcze a przysposobienie	167
4. Instytucjonalne formy pieczy zastępczej	169

VI. Osoby pełniące funkcję rodziny zastępczej lub prowadzące rodzinny dom dziecka	172
VII. Ocena zasadności pobytu dziecka w pieczy zastępczej i ocena funkcjonowania rodzinnych form tej pieczy	173
VIII. Sprawowanie pieczy nad dzieckiem umieszczonym w pieczy zastępczej	174
IX. Wsparcie socjalne dla wychowanków pieczy zastępczej	177
1. Świadczenia na pokrycie kosztów utrzymania wychowanków rodzinnych form pieczy	177
2. Pomoc dla osób usamodzielnianych	178
§ 23. Postępowanie w sprawach z zakresu władzy rodzicielskiej i pieczy zastępczej – wybrane zagadnienia	180
I. Uwaga wstępna	180
II. Pozycja prawna dziecka w sprawach dotyczących ingerencji w sferę władzy rodzicielskiej	180
III. Umieszczanie dzieci w pieczy zastępczej – wybrane aspekty proceduralne	183
IV. Postępowanie o odebranie dziecka podlegającego władzy rodzicielskiej lub opiece	184
§ 24. Kontakty rodziców i osób bliskich z dzieckiem	185
I. Wzajemne kontakty dziecka z rodzicami i osobami bliskimi jako prawo człowieka	185
II. Spory dotyczące kontaktów z dzieckiem	186
III. Kontakty z innymi osobami niż rodzice i kontakty z dzieckiem umieszczonym w pieczy zastępczej	188
IV. Egzekwowanie orzeczeń dotyczących kontaktów z dzieckiem	189
§ 25. Imię i nazwisko dziecka	190
§ 26. Przyniesienie (adopcja)	193
I. Pojęcie i funkcja przyniesienia	193
II. Przyniesienie w świetle standardów międzynarodowych	197
III. Przesłanki ustanowienia przyniesienia	197
1. Dobro przyniesianego	197
2. Przesłanki dotyczące stron stosunku przyniesienia	198
2.1. Wstęp	198
2.2. Przyniesiany	199
2.3. Przyniesiający	200
3. Zgoda na przyniesienie	200
3.1. Charakterystyka prawna zgody na przyniesienie	200
3.2. Zgoda przyniesianego	201
3.3. Zgoda współmałżonka osoby przyniesiającej	202
3.4. Zgoda rodziców przyniesianego dziecka lub jego opiekuna ..	202
IV. Dodatkowe przesłanki ustanowienia adopcji związanej z przeniesieniem dziecka za granicę	204
V. Rodzaje przyniesień	205
1. Przyniesienie niepełne	205
2. Przyniesienie pełne	207
3. Przyniesienie całkowite (nierozzerwalne, blankietowe)	209
VI. Rozwiązanie adopcji	210

1. Uwagi wstępne	210
2. „Ważne powody” rozwiązania przysposobienia	210
3. Sprzeczność rozwiązania przysposobienia z dobrem dziecka	212
4. Legitymacja czynna w sprawach o rozwiązanie przysposobienia	212
5. Skutki rozwiązania przysposobienia	212
VII. Wybrane kwestie proceduralne	213
§ 27. Obowiązki alimentacyjne	215
I. Funkcja społeczna obowiązków alimentacyjnych	215
II. Pojęcie i charakter obowiązków alimentacyjnych	217
III. Alimentacja – standardy międzynarodowe	218
IV. Przesłanki obowiązku alimentacyjnego	219
1. Osoby uprawnione i zobowiązane do alimentacji	219
2. Kolejność obowiązku alimentacyjnego	220
3. Niezaspokojone usprawiedliwione potrzeby uprawnionego	223
4. Zarobkowe i majątkowe możliwości dłużnika	226
5. Zgodność żądania alimentów z zasadami współżycia społecznego ...	227
6. Dodatkowa przesłanka obowiązku alimentacyjnego pasierba lub pasierbicy względem ojczyma lub macochy	228
V. Sposób realizacji obowiązków alimentacyjnych	228
1. Forma świadczeń	228
2. Zmiana wysokości świadczeń	229
3. Zabezpieczenie wykonania obowiązków alimentacyjnych	230
4. Przedawnienie roszczeń alimentacyjnych	231
VI. Dochodzenie alimentów – wybrane informacje proceduralne	231
VII. Ustawa o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (fundusz alimentacyjny)	233
VIII. Niealimentacja jako czyn karalny	237
Rozdział IV. Opieka prawna i kuratela	239
§ 28. Pojęcie i funkcja społeczna opieki prawnej	239
§ 29. Opieka nad małoletnim	242
I. Ustanowienie opieki	242
II. Opiekun	242
III. Sprawowanie opieki	245
IV. Nadzór sądu opiekuńczego nad sprawowaniem opieki	248
V. Zwolnienie opiekuna i ustanie opieki	249
§ 30. Opieka nad osobą dorosłą ubezwłasnowolnioną całkowicie	251
I. Wstęp	251
II. Przesłanki ubezwłasnowolnienia	252
III. Skutki prawne ubezwłasnowolnienia	253
IV. Postępowanie w sprawach o ubezwłasnowolnienie – wybrane informacje proceduralne (art. 544–560 KPC)	254
V. Sprawowanie opieki prawnej nad osobą całkowicie ubezwłasnowolnioną	255
§ 31. Kuratela	255
Indeks rzeczowy	259

WYKAZ SKRÓTÓW

art.	artykuł (-y)
cyt.	cytowany (-a, -e)
Dz.U.	Dziennik Ustaw
KC	Kodeks cywilny
KK	Kodeks karny
KoPD	Konwencja o Prawach Dziecka z 20.11.1989 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526 ze zm.)
KPA	Kodeks postępowania administracyjnego
KPC	Kodeks postępowania cywilnego
KPP	Kwartalnik Prawa Prywatnego
KRO	Kodeks rodzinny i opiekuńczy
MEN	Ministerstwo Edukacji Narodowej
MoP	Monitor Prawniczy
M.P.	Monitor Polski
MPiPS	Minister Pracy i Polityki Społecznej
MPS	Minister Polityki Społecznej
nast.	następny (-a, -e)
NielU	ustawa z 26.10.1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jedn. Dz.U. z 2014 r. poz. 382)
NP	Nowe Prawo
Nr	numer
NSA	Naczelny Sąd Administracyjny
ONSA	Orzecznictwo NSA
orz.	orzeczenie
OSNAPiUS	Zbiór Orzeczeń SN – Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych od 1995 r.
OSNC	Zbiór orzeczeń SN – Izba Cywilna od 1995 r.
OSNCP	Zbiór orzeczeń SN – Izba Cywilna i Administracyjna oraz Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych od 1963 r. do 1994 r.
OSNPG	Orzecznictwo Sądu Najwyższego, wydawnictwo Prokuratury Generalnej
OSPiKA	Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
Pal.	Palestra

PiP	Państwo i Prawo
pkt	punkt
PomSpoU	ustawa z 12.3.2004 r. o pomocy społecznej (tekst jedn. Dz.U. z 2013 r. poz. 182 ze zm.)
post.	postanowienie
POW	Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze
poz.	pozycja
PrASC	ustawa z 29.9.1986 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (tekst jedn. Dz.U. z 2011 r. Nr 212, poz. 1264 ze zm.)
Prok. i Pr.	Prokuratura i Prawo
PrPrywM z 1965 r.	ustawa z 12.11.1965 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (Dz.U. Nr 46, poz. 290 ze zm.)
PrPrywM z 2011 r.	ustawa z 4.2.2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (Dz.U. Nr 80, poz. 432)
przyp. <i>Aut.</i>	przypis Autora
PS	Przegląd Sądowy
red.	redakcja
rozdz.	rozdział
RP	Rzeczpospolita Polska
RPEiS	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
RPD	Rzecznik Praw Dziecka
RPO	Rzecznik Praw Obywatelskich
Rzeczp.	Rzeczpospolita
SC	Studia Cywilistyczne
SIS	Studia Iuridica Silesiana
SN	Sąd Najwyższy
SP	Studia Prawnicze
System	<i>T. Smoczyński</i> (red.), <i>Prawo rodzinne i opiekuńcze</i> , [w:] <i>Z. Radwański</i> (red.), <i>System Prawa Prywatnego</i> , t. 12, Warszawa 2003
tekst jedn.	tekst jednolity
TK	Trybunał Konstytucyjny
uchw.	uchwała
uchw. SN (7)	uchwała Sądu Najwyższego w składzie 7 sędziów
UE	Unia Europejska
USC	Urząd Stanu Cywilnego
wyr.	wyrok
zd.	zdanie
zł	złote (-ych)
zm.	zmiany
ZUS	Zakład Ubezpieczeń Społecznych

WYKAZ LITERATURY

- H. Dolecki, T. Sokołowski* (red.), Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, wyd. 2, Warszawa 2013
- S. Grzybowski*, Prawo rodzinne – zarys wykładu, Warszawa 1980
- M. Nazar, J. Ignatowicz*, Prawo rodzinne, Warszawa 2012
- K. Piasecki* (red.), Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, Warszawa 2011
- J. S. Piątkowski* (red.), System prawa rodzinnego i opiekuńczego. Praca zbiorowa, Ossolineum 1986
- J. Pietrzykowski* (red.), Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem, Warszawa 1993
- K. Pietrzykowski* (red.), Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, Warszawa 2012
- T. Smyczyński*, Prawo rodzinne i opiekuńcze, Warszawa 2014
- T. Smyczyński* (red.), Prawo rodzinne i opiekuńcze, [w:] *Z. Radwański* (red.), System Prawa Prywatnego, t. 12, wyd. 2, Warszawa 2010
- T. Smyczyński* (red.), Prawo rodzinne i opiekuńcze, [w:] *Z. Radwański* (red.), System Prawa Prywatnego, t. 11, wyd. 2, Warszawa 2014
- T. Sokołowski*, Prawo rodzinne zarys wykładu, Poznań 2014
- J. Strzebińczyk*, Prawo rodzinne, Warszawa 2013
- B. Walaszek*, Zarys prawa rodzinnego i opiekuńczego, Warszawa 1971
- J. Winiarz, J. Gajda*, Prawo rodzinne, Warszawa 2001
- A. Zieliński*, Prawo rodzinne i opiekuńcze w zarysie, Warszawa 2000

PRZEDMOWA DO WYDANIA PIĄTEGO

Ze zdziwieniem i przyjemnością zauważam, że kolejne wydanie skryptu nie wiąże się z nadmiarem zmian legislacyjnych lecz z prostą potrzebą poprawiania i uaktualniania niektórych fragmentów tekstu. Stabilizacja jest tak znaczna (jak na czasy licznych zmian), że 11.7.2012 r. ukazał się urzędowy tekst jednolity Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (Dz.U. z 2012 r. poz. 788, zm.: Dz.U. z 2012 r. poz. 1529). Kolejne zmiany jednak niebawem nadejdą, czego dowodzą liczne publikacje i konferencje przynoszące wnikliwe analizy i postulaty – jak to się zwykło z optymizmem mówić – udoskonalania prawa. W najbliższym czasie należy spodziewać się zmian prawa dotyczącego osób z niepełnosprawnością. Czynione są zwłaszcza zakusy, by odejść od instytucji ubezwłasnowolnienia na rzecz elastyczniejszych rozwiązań. Bez przerwy też prowadzona jest ewaluacja funkcjonowania pieczy zastępczej z czym wiążą się zapowiedzi nowelizacji uchwalonej trzy lata temu ustawy. Ale to przyszłość. Tymczasem Autor i Wydawnictwo oddają Czytelnikom piąte wydanie skryptu życząc powodzenia na egzaminach i licząc nieśmiało, że może jego lektura nie zniechęci do prawa tych, którym jest on zadawany na kierunkach nieprawniczych, a studentów prawa skłoni do wybrania seminarium z prawa cywilnego.

dr hab. Marek Andrzejewski

Poznań–Szczecin, lipiec 2014 r.

ROZDZIAŁ I

ZAGADNIENIA WPROWADZAJĄCE

Literatura: *F. Adamski*, Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy, Kraków 2002; *M. Andrzejewski*, Ochrona praw dziecka w rodzinie dysfunkcyjnej (dziecko, rodzina, państwo), Kraków 2003; *tenże*, Rola sędziów rodzinnych w zreformowanym systemie opieki nad dziećmi, [w:] *M. Raclaw-Markowska* (red.), Pomoc dzieciom i rodzinie w środowisku lokalnym. Debata o nowym systemie, Warszawa 2005; *tenże*, Rozwiązywanie rodzinnych sporów prawnych – między koncyliacją a kontrydiktoryjnością, [w:] *W. Czaplinski* (red.), Prawo w XXI wieku. Księga pamiątkowa 50-lecia Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk. Praca zbiorowa, Warszawa 2006; *tenże* (red.), Prawa dziecka – konteksty prawne i pedagogiczne, Poznań 2012; *tenże* (red.), Związki partnerskie. Debata na temat projektowanych zmian prawnych, Toruń 2013; *M. Arczewska*, Role społeczne sędziów rodzinnych, Warszawa 2009; *B. Balcerzak-Paradowska*, Rodzina i polityka rodzinna na przełomie wieków. Przemiany, zagrożenia, potrzeby działań, Warszawa 2004; *B. Banaszkiwicz*, Problem konstytucyjnej oceny instytucjonalizacji związków homoseksualnych, KPP 2004, z. 2; *tenże*, „Małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny”. O niektórych implikacjach art. 18 Konstytucji RP, KPP 2013, z. 3; *H. Goch, P. Kasprzyk* (red.), Z zagadnień prawa rodzinnego i rejestracji stanu cywilnego, Lublin 2007; *B. Czech* (red.), Czy potrzebna jest w Polsce zmiana prawa rodzinnego i opiekuńczego? Materiały z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej zorganizowanej w dniach 21 i 22 września 1995 roku w Katowicach, Katowice 1997; *L. Dyczewski*, Rodzina, społeczeństwo, państwo, Lublin 1993; *tenże*, Wiąż pokoleniowa w rodzinie, Lublin 2002; *A. Grześkowiak*, Rodzina w projektach konstytucji, [w:] *J. Rebeta* (red.), Zagadnienia praw rodziny. XII Dni Praw Człowieka w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, 1994, Lublin 1997; *H. Haak*, Ochrona prawna udzielana przez sąd opiekuńczy, Toruń 2002; *T. Jasudowicz* (red.), Prawa rodziny – prawa w rodzinie. Jan Paweł II o małżeństwie i rodzinie. Wypisy z nauczania Ojca Świętego, Toruń 1999; *tenże*, O potrzebie rzeczywistego upodmiotowienia rodziny, [w:] *M. Andrzejewski, L. Kociucki, M. Łączkowska, A. N. Schulz*, Księga jubileuszowa prof. dr hab. Tadeusza Smoczyńskiego, Toruń 2008; *S. Kawula, J. Brągiel, A. W. Janke*, Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki, Toruń 1997; *L. Kocik*, Rodzina w obliczu wartości i wzorów ponowoczesnego świata, Kraków 2006; *P. Kryczka* (red.), Rodzina w zmieniającym się społeczeństwie, Lublin 1997; *A. Mączynski*, Konstytucyjne podstawy prawa rodzinnego, [w:] Państwo prawa i prawo karne. Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla [*P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel* (red.)], Warszawa 2012; *C. Mik*, Międzynarodowe prawo rodzinne Unii Europejskiej na tle ewolucji współpracy sądowej w sprawach cywilnych, [w:] *L. Ogiegło, W. Popiołek, M. Szpunar*, Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa profesora Maksymiliana Pazdana, Kraków 2005; *D. Milczarek* (red.), Subsydiarność, Warszawa 1996;

M. Nazar, Wprowadzenie, [w:] Kodeks rodzinny i opiekuńczy i inne akty prawne, Kraków 2002; *tenże*, Konkubinat a małżeństwo, [w:] *M. Andrzejewski, L. Kociucki, M. Łączkowska, A. N. Schulz* (red.), Księga jubileuszowa prof. dr hab. Tadeusza Smoczyńskiego, Toruń 2008; *M. A. Nowicki*, Kamienie milowe. Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, Warszawa 1996; *M. Pazdan*, O mediacji i projekcie jej unormowania w Polsce, Rejent 2004, Nr 2; *Z. Radwański*, Uwagi o zakresie Kodeksu cywilnego. Zagadnienie inkorporacji do Kodeksu cywilnego prawa rodzinnego i gospodarczego, RPEiS 1960, z. 4; *tenże*, Pojęcie i funkcja „dobra dziecka” w polskim prawie rodzinnym i opiekuńczym, SC 1981, t. XXXI; *tenże*, Badania nad prawem rodzinnym, [w:] *Z. Tyszka* (red.), Metodologiczne problemy badań nad rodziną, Poznań 1980; *tenże*, Miejsce prawa rodzinnego w systemie prawa, [w:] *M. Andrzejewski, L. Kociucki, M. Łączkowska, A. N. Schulz* (red.), Księga jubileuszowa prof. dr hab. Tadeusza Smoczyńskiego, Toruń 2008; *tenże* (red.), Zielona Księga. Optymalna wizja Kodeksu cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2006; *tenże*, Problemy kodyfikacji prawa rodzinnego, [w:] *J. Bleszyński, J. Rajski* (red.), Rozprawy z prawa cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Witolda Czachórskiego, Warszawa 1985; *G. Rdzanek-Piwowar*, Ochrona praw dziecka w działalności Rzecznika Praw Obywatelskich, [w:] Biuletyn RPO Materiały 1996, Nr 30; *A. Redelbach*, Prawa naturalne – prawa człowieka – wymiar sprawiedliwości. Polacy wobec Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, Toruń 2000; *A. Ryng, R. Zegadło*, Europejska Konwencja o wykonywaniu praw dzieci a prawo polskie, Rodzina i Prawo 2007, Nr 1(4); *M. Saffjan* (red.), Standardy prawne Rady Europy, t. I, Prawo rodzinne, Warszawa 1994; *M. K. Slany*, Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie, Kraków 2002; *T. Smoczyński*, Ochrona praw dziecka, [w:] *R. Wieruszewski* (red.), Prawa człowieka. Model prawny, Ossolineum 1991; *tenże*, Rodzina i prawo rodzinne w świetle nowej Konstytucji, PiP 1997, z. 12; *tenże*, Stosunki między rodzicami a dzieckiem w ustawodawstwie Rady Europy, PiP 1995, z. 1; *tenże* (red.), Konwencja o Prawach Dziecka. Analiza i wykładnia, Poznań 1998; *tenże*, Kierunki reformy kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, KPP 1999, z. 2; *tenże*, Prawo rodzinne i stosunki rodzinno-prawne, Studia Prawa Prywatnego 2007, Nr 1; *tenże*, Stan cywilny i jego ochrona, ZN Uniwersytetu Szczecińskiego. Roczniki Prawnicze 2009, Nr 19; *W. Stojanowska*, Dobro dziecka jako instrument wykładni norm konwencji o prawach dziecka oraz prawa polskiego i jako dyrektywa jego stosowania, [w:] *T. Smoczyński* (red.), Konwencja o prawach dziecka. Analiza i wykładnia, Poznań 1998; *taż*, Rozwód a dobro dziecka, Warszawa 1979; *A. Strzembosz*, Polskie prawo rodzinne w świetle konwencji międzynarodowych oraz rezolucji i rekomendacji Rady Europy, [w:] *J. Rebeta* (red.), Zagadnienia praw rodziny. XII Dni Praw Człowieka w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, 1994, Lublin 1997; *T. Szlendak*, Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, zróżnicowanie, Warszawa 2010; *P. Telusiewicz*, Służebna rola zwrotu „rodzinny” w przepisach prawa polskiego, Lublin 2013; *Z. Tyszka*, Socjologia rodziny, Warszawa 1979; *E. Wiśniewska*, Pojęcie rodziny w ustawodawstwie polskim, Acta UWr 1990, Nr 1152, Prawo CLXXXVI; *F. Zedler*, Sądy rodzinne. Wybrane zagadnienia organizacyjne i procesowe, Warszawa 1984; *A. Zieliński*, Instytucja Rzecznika Praw Dziecka w świetle Konstytucji RP, [w:] *M. Kosek, J. Słyk* (red.), W trosce o rodzinę. Księga pamiątkowa ku czci profesor Wandy Stojanowskiej, Warszawa 2008; *Z. Ziemiński*, Unormowania prawne a unormowania moralne w zakresie prawa rodzinnego, RPEiS 1977, z. 2; *tenże*, Wieloaspektowość badań nad prawem dotyczącym rodziny, [w:] *Z. Tyszka* (red.), Metodologiczne problemy badań nad rodziną. Praca zbiorowa, Poznań 1980; *tenże*, Problemy podstawowe prawoznawstwa, Warszawa 1980; *M. Ziemska* (red.), Rodzina współczesna, Warszawa 1999.

§ 1. Prawo rodzinne i prawo opiekuńcze w systemie prawa

I. Pojęcie prawa rodzinnego

Prawo rodzinne tworzą normy regulujące podstawowe kwestie związane z funkcjonowaniem rodziny, takie jak: sposób zawarcia małżeństwa, osobowe i majątkowe relacje między małżonkami, ustanie związku małżeńskiego, a także normy dotyczące relacji łączących rodziców z dziećmi, począwszy od uregulowań odnoszących się do ustalenia pochodzenia dziecka poprzez sprawowanie władzy rodzicielskiej, alimentację, po unormowanie ewentualnego – czasowego lub trwałego – umieszczenia dziecka poza rodziną (w formie przysposobienia, umieszczenia w rodzinie zastępczej czy też w placówce opiekuńczo-wychowawczej). Są to, jak powiedziano, jedynie kwestie najbardziej podstawowe spośród ogółu regulacji prawnych dotyczących rodziny. Inne, przyjęte poza Kodeksem rodzinnym i opiekuńczym, bardzo liczne uregulowania są w tym opracowaniu określane jako **prawo dotyczące rodziny** i zostały scharakteryzowane niżej w rozdz. I, § 1, pkt III.

Prawo rodzinne nie ma samodzielnego charakteru. W nauce dominuje trafny pogląd, że **jest ono działem prawa cywilnego**. Za takim jego zakwalifikowaniem przemawia przede wszystkim **cywilistyczna metoda regulacji stosunków rodzinno-prawnych** oparta na równorzędności stron i rozstrzygnięciu sporów między nimi przez sąd.

Należy jednak dostrzec również **specyfikę (cechy szczególne) stosunków prawnych powstających na gruncie prawa rodzinnego** na tle klasycznych konstrukcji cywilistycznych. Wśród charakterystycznych cech stosunków prawnorodzinnych wymienić należy m.in. to, że:

- 1) łączą ściśle określone podmioty, a zmiana stron tych stosunków nie jest dopuszczalna;
- 2) ich uregulowania są skutkiem dążenia ustawodawcy do maksymalnej stabilności grupy rodzinnej i poszanowania jej autonomii (co przejawia się w interweniowaniu prawa rodzinnego dopiero gdy jest to niezbędne dla rozwiązania rodzinnego problemu prawnego);
- 3) będące ich podstawą uregulowania prawne mają silny związek z etyką, czego dowodzi m.in. częste występowanie w nich klauzul generalnych;

Liczne są w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym odwołania do:

- dobra dziecka (zob. art. 56 § 2, art. 61¹ § 2, art. 95 § 3, art. 106, 109 § 1, art. 113 § 1, art. 114 § 1, art. 118 § 3, art. 119 § 2, art. 120, 125 § 1, art. 149 § 1, art. 154),
  - zasad współżycia społecznego (zob. art. 56 § 2 i 3, art. 61¹ § 2, art. 144 § 1, art. 144¹, 179 § 2),
  - dobra rodziny (zob. art. 10 § 1, art. 23, 39, art. 45 § 2).
- 4) w owych uregulowaniach dużą doniosłość mają normy postępowania, które nie zostały obwarowane sankcją prawną (*leges imperfectae*);

Zob. zwłaszcza: art. 23, 61⁴ § 3, art. 87, 95 § 2, art. 152 zd. 1 KRO. Obecność tego rodzaju unormowań przypisać należy intencji wyrażenia w tekście prawnym aprobowanej przez ustawo-

